

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 29 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 21 - 07 - 57, 628 - 90 - 17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29 - 40 - 89

BS/205/181/94

DOCHODY, WYDATKI I POZIOM ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH

Komunikat z badań

WARSZAWA, LISTOPAD '94

UWAGA: Przedruk materiałów CBOS w całości lub w części oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.

DOCHODY, WYDATKI I POZIOM ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH

◆ Od kwietnia bieżącego roku znacznie wzrosła liczba osób deklarujących, że obecnie żyje im się "nieco gorzej" niż przed rokiem. Wzrósł również - chociaż w mniejszym stopniu - odsetek respondentów oceniających, iż żyje im się lepiej niż rok temu. Wskazuje to na pogłębianie się różnic w położeniu materialnym polskich rodzin.

w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania według terminów badań	
	IV '94	X '94
▶ znacznie lepiej	0	1
▶ nieco lepiej	7	10
▶ tak samo jak rok temu	44	32
▶ nieco gorzej	27	36
▶ znacznie gorzej	20	20
Trudno powiedzieć	2	1

◆ Możliwości przystosowania się gospodarstw domowych do trudnej sytuacji materialnej, polegające na ograniczaniu wydatków, zostały już wyczerpane. W związku z tym w wielu rodzinach sięga się po oszczędności gotówkowe lub podejmuje dodatkową pracę zarobkową.

◆ Wśród ankietowanych jedna czwarta zadeklarowała podejmowanie dodatkowej pracy zarobkowej. Były to głównie osoby z wykształceniem zawodowym i wyższym (robotnicy wykwalifikowani i niewykwalifikowani oraz kadra kierownicza). Najbardziej prace dodatkowe wykonują pracownicy umysłowi niższego szczebla i rolnicy.

Dla wielu milionów gospodarstw domowych w Polsce zmiana modelu gospodarowania z państwowo-planistycznego na rynkowy oznacza w chwili obecnej konieczność bardziej oszczędnego dysponowania środkami finansowymi. Z perspektywy możliwości zaspokajania własnych potrzeb, a także potrzeb rodziny oceniają Polacy zarówno bieżącą pracę rządu, jak i postęp w reformowaniu gospodarki.

Analiza wypowiedzi respondentów CBOS¹ wykazała, że - w potocznym odczuciu wielu Polaków - dostatnie życie, bez konieczności stałego liczenia każdej złotówki, stało się przywilejem nielicznych.

Co w tej sytuacji myślą badani o poziomie życia - swoim i swoich rodzin, jak zaspokajają potrzeby materialne?

Ocena własnej sytuacji materialnej i nadzieje na jej poprawę

Na ocenę sytuacji materialnej respondentów i ich rodzin w dużym stopniu wpływa odczuwanie przez nich zmian w możliwościach ekonomicznych gospodarstwa domowego. Uważnie obserwują oni i analizują ruch cen, od którego uzależniony jest poziom ich dochodów.

W dokonany przez respondentów porównaniu obecnej sytuacji ekonomicznej gospodarstwa domowego z sytuacją sprzed 12 miesięcy nastąpiły od kwietnia br. dość duże zmiany (tab. 1). O dziewięć punktów procentowych zwiększyła się liczba ankietowanych deklarujących pogorszenie sytuacji ekonomicznej własnej i rodziny. Jest to ważne, ponieważ w ciągu ostatnich sześciu miesięcy w kraju nie wydarzyło się nic nadzwyczajnego, uzasadniającego radykalne zmiany w postawach badanych. Odczuwane pogorszenie poziomu

---

¹Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (53) zrealizowano w dniach 6-10 października '94 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców kraju (N=1184).

życia dotyczy 56% ankietowanych, trudno więc byłoby wytłumaczyć zmiany oddziaływaniem czynników marginalnych na niewielką grupę respondentów.

Tylko o 3 punkty - chociaż w obecnej sytuacji nie jest to mało - wzrosła od kwietnia liczba osób przekonanych o tym, że obecnie żyje im się nieco lepiej niż rok temu. Krańcowe oceny sytuacji ekonomicznej rodzin pozostają faktycznie bez zmian.

Tabela 1 w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania według terminów badań	
	kwiecień '94	październik '94
- znacznie lepiej	0	1
- nieco lepiej	7	10
- tak samo jak rok temu	44	32
- nieco gorzej	27	36
- znacznie gorzej	20	20
Trudno powiedzieć	2	1

Czy w tej sytuacji wzrost w ciągu ostatniego półrocza odsetka osób pozytywnie oceniających zmiany sytuacji materialnej (z 7% w kwietniu '94 do 11% w październiku '94) i jednoczesny wzrost wskazań negatywnych możemy uznać za jeden z pierwszych wskaźników poważnej polaryzacji społecznej i ekonomicznej społeczeństwa polskiego? Argumentów na rzecz poniższej tezy dostarcza analiza związku oceny ekonomicznego poziomu własnego życia z wykształceniem respondenta i dochodami.

Tabela 2 w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów z wykształceniem				Ogółem
	podstawowym	zawodowym	średnim	wyższym	
- lepiej	6	13	13	19	11
- tak samo jak rok temu	35	31	28	34	32
- gorzej	58	56	58	46	57

Najbardziej symptomatyczne są różnice między odpowiedziami osób z wykształceniem podstawowym i wyższym, ponieważ poza wykształceniem badani ci różnią się wiekiem, zawodem i miejscem zamieszkania (respondenci z najniższym wykształceniem to osoby starsze, rolnicy bądź robotnicy niewykwalifikowani i mieszkańcy wsi).

Podobne rozwarstwienie ukazuje korelacja ocen sytuacji bytowej respondentów i ich dochodów, prezentowana w poniższej tabeli.

Tabela 3

w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów mających dochody na osobę w rodzinie					Ogółem
	poniżej 750 tys. zł	750-1 249 tys. zł	1 250-1 749 tys. zł	1 750-2 249 tys. zł	2 250 tys. i więcej	
- lepiej	4	8	11	8	16	11
- tak samo jak przed rokiem	19	31	24	41	34	32
- gorzej	78	61	63	50	50	57

Zależność między dochodem uzyskiwanym przez rodzinę (liczonym na jedną osobę w rodzinie) a odczuwaną zmianą sytuacji materialnej własnej i rodziny jest zależnością najsilniejszą (związkiem funkcyjnym). Wydaje się, że uzyskiwany obecnie poziom dochodów przesądza o postrzeganiu własnego położenia ekonomicznego w porównaniu z innymi zmiennymi określającymi status społeczno-ekonomiczny jednostki.

Na pogorszenie się materialnej sytuacji rodzinnej wskazują również często osoby w wieku 25-34 lata oraz 55-64 lata. Są to w części respondenci, którzy rozpoczynają życie zawodowe i rodzinne, a także osoby zbliżające się do wieku emerytalnego, które mają niewielkie szanse zmiany sytuacji socjalnej.

Porównania obecnego położenia ekonomicznego z tym sprzed roku wypadają negatywnie dla osób z niskim wykształceniem i pochodzących z rodzin o niewielkich dochodach.

Należy przypomnieć, że 11% respondentów ocenia sytuację swoją i rodzin jako lepszą w porównaniu z tą sprzed 12 miesięcy. Są to przede wszystkim respondenci najmłodszy (do 24 roku życia nie mający jeszcze obowiązków rodzinnych), mężczyźni, osoby z wyższym wykształceniem.

Wśród mieszkańców dużych miast (powyżej 500 tys. ludności) 18% respondentów deklaruje poprawę sytuacji materialnej, ale ponad połowa (55%) odczuwa jej pogorszenie. Mieszkańcy wsi i miasteczek w większości mówią o pogorszeniu swojej sytuacji materialnej.

Poprawę ekonomicznej kondycji gospodarstw domowych częściej niż inni deklarują respondenci z regionu środkowego (16%) i północnego (15%). Badani z regionu południowo--wschodniego najczęściej skarżą się na spadek poziomu życia (63%).

Zaistniałe zmiany powodują, że większość badanych (57%) uważa, iż z punktu widzenia zaspokojenia potrzeb materialnych ich rodzin - żyje im się ani dobrze, ani źle. Pojawia się również zbiorowość niezadowolonych z poziomu życia własnego i rodziny (28%), ale niemal co siódmy respondent jest przekonany, że nie ma powodu do narzekania.

		CBOS
Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:		
### bardzo dobrze		0%
### dobrze		15%
### ani dobrze, ani źle		57%
### źle		23%
### bardzo źle		5%

Jest sprawą oczywistą, że przekonanie o tym, iż żyje się dobrze, jest związane z wysokością dochodów własnych i rodziny. Wiąże się ono ponadto z wyższym wykształceniem, mieszkaniem w dużym mieście, wykonywaniem menedżerskiego zawodu bądź posiadaniem własnego biznesu. O dobrym życiu własnym i rodzin dość często także mówią uczniowie i studenci.

Pamiętajmy jednak, że w zestawieniu z tak istotnymi czynnikami, oddziałującymi na pozycję ekonomiczną ludzi, jak wiek czy wykształcenie, uzyskiwany dochód na osobę w rodzinie jest zasadniczym elementem, określającym stopień zadowolenia z poziomu życia respondenta i jego bliskich. Wzrost wynagrodzenia o jednostkę (według kryterium przyjętego

w naszym badaniu), tj. o 500 tys. zł, pozwala na przewidywanie, że stopień zadowolenia z życia zwiększy się czterokrotnie. Jest to jednak pewne w przypadku rodzin, których dochody wynoszą do 750 tys. zł na osobę. Można założyć, że osoby zamożniejsze mniej spontanicznie reagowałyby na większy nawet wzrost wynagrodzeń.

Mimo trudności i ograniczeń finansowych większość badanych skłonna jest uznać, że w ciągu najbliższych 12 miesięcy poziom życia ich rodzin nie ulegnie drastycznym zmianom. Ponad połowa respondentów (54%) jest przekonana, że co najmniej utrzyma obecny poziom życia. Ponad jedna czwarta (26%) spodziewa się jednak obniżenia standardu materialnego.

Przekonanie o lepszej przyszłości wiąże się z niższym wiekiem (najwięksi optymiści mają do 24 lat) oraz posiadaniem odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Respondenci, którzy ukończyli wyższe studia i, co jest bardzo interesujące, szkoły zawodowe, spodziewają się lepszej przyszłości. Nadzieje takie mają również biznesmeni, pracownicy fizyczni i umysłowi oraz chłopi. Szczególnie pocieszający jest fakt tak pozytywnych deklaracji ludzi interesu; być może ich poczucie nadchodzącej hossy będzie stymulujące dla całego społeczeństwa.

Sytuacja ekonomiczna badanych i ich rodzin a postrzeganie maksymalnych i minimalnych dochodów rodzin

Przekonania o tym, ile pieniędzy potrzeba na zaspokojenie podstawowych potrzeb, ile na życie na średnim poziomie, a ile na życie na wysokim poziomie - z odrobiną luksusu wynikają nie tylko z odczuwanej siły nabywczej zarabianych pieniędzy, ale są kształtowane przez środowisko rodzinne, miejsce pracy respondenta czy też przynależność do określonej grupy społeczno-zawodowej.

Do respondentów, którzy postrzegają własne dochody jako wyższe od średnich w Polsce, należą przede wszystkim reprezentanci kadry kierowniczej, inteligencji (w części) i prywatnych przedsiębiorców. Chociaż z drugiej strony wśród tych pierwszych nie brak osób uważających, że dochody ich rodzin są takie same albo niższe od dochodów innych rodzin.

Prawie co piąty obywatel uważa, że dochody jego rodziny są znacznie niższe od dochodów pozostałych rodzin. Tylko 7% respondentów wyraża przekonanie, że ich dochody są wyższe od przeciętnych dochodów w Polsce.

		CBOS
Czy uważa Pan(i), że obecnie dochody Pana(i) rodziny są:		
◆ znacznie wyższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce		1 %
◆ raczej wyższe		6%
◆ takie same jak innych rodzin w Polsce		37%
◆ raczej niższe		35%
◆ znacznie niższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce		19%
Trudno powiedzieć		2%

Tabela 4

w procentach

Ocena własnych dochodów	Wskazania respondentów o dochodach w rodzinie				
	poniżej 750 tys. zł	750 - 1 249	1 250 - 1 749	1 750 - 2 249	2 250 i więcej
Znacznie wyższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce	-	-	-	1	3
Raczej wyższe	-	1	3	4	13
Takie same jak innych rodzin w Polsce	12	25	39	39	47
Raczej niższe	42	45	36	37	28
Znacznie niższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce	46	29	18	16	8
Pominięto odpowiedzi: trudno powiedzieć					

Osoby pracujące na stanowiskach kierowniczych najczęściej (33%) uważają, że ich dochody są wyższe niż dochody innych. Deklarują to przekonanie znacznie częściej niż prywatni przedsiębiorcy (13%).

Respondenci z wykształceniem podstawowym bardzo rzadko postrzegają swoje dochody jako wyższe od dochodów innych (3%), natomiast badani z wyższym wykształceniem mają świadomość lepszej pozycji materialnej (30%).

Wyniki wskazują, iż wiele osób nisko ocenia dochody własne i swoich rodzin. Sprawdziliśmy więc, jaka wysokość dochodów na osobę w rodzinie odpowiadałaby respondentom.

Tabela 5

Ile według Pana(i) powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było:	Średnie deklarowane kwoty według terminów badań	
	kwiecień '94	październik '94
- zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby	2 381 160	2 626 170
- żyć na średnim poziomie	3 671 230	4 139 240
- żyć dostatnio bez problemów finansowych	5 843 180	6 601 390

Aby móc należycie zinterpretować powyższe dane, konieczne jest odniesienie tych informacji do wskaźnika inflacji oraz do średniej wysokości: wynagrodzenia w przemyśle (górnictwie i kopalnictwie, działalności produkcyjnej, zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz i wodę), wynagrodzenia w sferze budżetowej i emerytury pracowniczej.

Wskaźnik inflacji i dane o dochodach

### Wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych między wrześniem a kwietniem br.	112%
### Średnie wynagrodzenie w przemyśle - wrzesień '94 (brutto z zyskiem)	6 150 820 tys. zł
### Średnie wynagrodzenie w sferze budżetowej - III kwartał br.	4 713 000
### Średnia emerytura pracownicza - wrzesień '94	4 187 000

Aby żyć **dostatnio**, bez problemów finansowych, w październiku br. każda osoba w rodzinie musiałaby otrzymywać średnią pensję pracownika przemysłu z września br. Do życia na **średnim** poziomie w październiku '94 potrzebny byłby dochód na osobę w rodzinie niższy od średniego wynagrodzenia w sferze budżetowej we wrześniu '94. Życie na poziomie **minimalnym** oznacza, według wskazań respondentów, dysponowanie sumą o jeden milion większą od wysokości średniej emerytury pracowniczej z września br., ale dzieloną na dwie osoby. Minimalny próg dochodów (2 620 tys. zł) jest zarazem kryterium dzielącym badanych na tych, których dochody w rodzinach na jedną osobę kształtują się powyżej tej sumy (26%) i pozostałych respondentów (74%), żyjących na niższym poziomie dochodów.

W prezentacji powyższych danych wykorzystano sumy średnie (tak dla populacji Polaków, jak i dla próby badawczej), w których pomija się wielkości krańcowe. Inne są bowiem wyobrażenia o dobrym życiu tych, którzy już ten standard osiągnęli, a inne respondentów dysponujących sumą 750 tys. zł miesięcznie na osobę w rodzinie.

Należy zwrócić uwagę na to, iż wzrost sum dochodów, uznanych za odpowiednie dla danej kategorii, jest zgodny ze wzrostem inflacji. Można by domniemywać, że zmieniający się poziom dochodów podawany przez Polaków jest bardziej czułym barometrem zmian w kosztach życia codziennego niż analizy prowadzone przez GUS.

Poziom dochodów niezbędnych do życia zarówno na poziomie minimalnym, jak i średnim oraz najwyższym wzrósł w ciągu miesiąca o 11%. Wskaźnik inflacji, wynoszący między wrześniem a kwietniem br. 112%, ujawnia wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych również o 11% . Już w tym momencie można powiedzieć, że aspiracje Polaków do dobrobytu cechuje pewna rozwaga, tzn. są kształtowane na miarę możliwości (wysokość zarobków, świadczeń społecznych, poziom inflacji).

Na największe zróżnicowanie opinii w tej kwestii wpływa poziom wykształcenia; respondenci z wyższym wykształceniem uważają, że do życia bez problemów finansowych potrzeba 9,08 mln zł na osobę, badani z wykształceniem podstawowym deklarują wysokość 5,59 mln zł.

Mężczyźni uważają, że do życia na dobrym poziomie potrzebne są miesięczne dochody na osobę w wysokości 6,9 mln zł, zdaniem kobiet - wystarczająca byłaby już suma 6,3 mln. Mieszkańców wsi zadowoliliby kwota 5,5 mln zł, a mieszkańców dużych miast - 7,6 mln zł (trudno zrozumieć, dlaczego mieszkańcy najmniejszych ośrodków miejskich określili tę wielkość na 7,75 mln zł). Suma ta maleje wraz z wiekiem, rośnie zaś wraz z wielkością ośrodków miejskich (z jednym wspomnianym wyjątkiem).

Tabela 6

Dochody rodzin respondentów	Szacowane dochody niezbędne do życia bez trosk i problemów finansowych
Poniżej 750 tys. zł	5 206 tys. zł
750 - 1 240	5 908
1 250 - 1 740	6 257
1 750 - 2 240	6 013
2 250 i więcej	7 792

Pozycja społeczno-materialna respondenta i jego rodziny wyznacza deklarowany poziom życia dobrego lub skromnego. Badani, których miesięczny dochód nie przekracza 750 tys. zł, uważają, że 5,2 mln zł jest w stanie zagwarantować życie bez trosk i problemów. Ankietowanym, których dochody na osobę w rodzinie wynoszą 2,25 mln zł, dopiero suma 7,79 mln zł wydaje się dostateczna.

W odniesieniu do dochodów minimalnych opinie są w mniejszym stopniu zróżnicowane. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni uważają, że miesięczna suma gwarantująca możliwość przeżycia to około 2,6 mln zł; podobne deklaracje składają respondenci młodszy i starszy (różnica nie przekracza 250 tys. zł).

Nie znaczy to jednak, że opinie o wysokości dochodów gwarantujących jedynie przeżycie nie są zróżnicowane. W największym stopniu zależą od wykształcenia, pozycji zawodowej i poziomu dochodów ankietowanych osób. Ocena własnego standardu życia, poglądy polityczne czy stosunek do religii są w tym przypadku nieistotne.

Dla osób z wykształceniem podstawowym minimalny poziom dochodów wynosi 2,42 mln zł, dla absolwentów wyższych uczelni już 3,51 mln zł. Osoby, które objęły stanowiska menedżerskie (zazwyczaj mają dyplomy wyższych uczelni), podnoszą tę średnią do wysokości 3,78 mln zł.

Najmocniejszym argumentem na rzecz tezy o zależności między uzyskiwanymi dochodami a dochodami uznawanymi za wysokie czy też minimalne są poniższe dane: osoby, które mają dochody do 750 tys. zł uważają, że poziom minimalny powinien wynosić 1,79 mln zł, natomiast według badanych, których dochód przekracza 2,25 mln zł, minimalny poziom to 3,18 mln zł.

Nie wydaje się, aby aspiracje konsumpcyjne obywateli polskich były ponad miarę tzw. zdrowego rozsądku, jeżeli powyższe dane odniesiemy do kosztów, które ponoszą ich gospodarstwa domowe.

		CBOS
Miesięczne wydatki gospodarstw domowych (w tys. zł)		
### Żywność - w tym również na stołówki, obiady poza domem		3 747 730
### Opał, światło, gaz i inne ogrzewanie		1 047 730
### Opłata czynszu, komornego, wynajmowanego mieszkania, pokoju itp.		861 280

Wielkość miesięcznych finansowych obciążeń przeciętnej badanej przez nas rodziny wynosi więc 5 656 740 zł. Suma ta stanowi uzasadnienie dla proponowanej przez respondentów wielkości dochodów rodziny, pozwalającej na dostatnie życie bez trosk i kłopotów. Jest to również suma uzasadniająca proponowaną wcześniej wysokość dochodów na poziomie średnim i przede wszystkim minimalnym.

Deklaracje respondentów dotyczące dochodów i wydatków świadczą o zróżnicowaniu poziomu konsumpcji w zależności od pozycji społecznej (tj. wykonywanego zawodu, wykształcenia, miejsca zamieszkania czy zarobków).

Średnia miesięczna wydatków na żywność wynosi 1,134 mln zł na osobę. W rodzinach niezamożnych jest na ogół więcej dzieci niż w pozostałych. Dwie trzecie rodzin najbiedniejszych (do 750 tys. zł dochodu) składa się z 5 i więcej osób. Można więc sobie wyobrazić, jak niewielkimi sumami pieniędzy na żywność dysponują te rodziny.

Tabela 7

w procentach

Liczba osób w rodzinie	Wskazania respondentów mających średni miesięczny dochód (w tys. zł):					
	poniżej 750	750-1249	1250-1749	1750-2249	2250 i więcej	Ogółem
Jedna	2	1	3	7	11	6
Dwie	3	8	13	20	31	20
Trzy	10	13	22	18	25	20
Cztery	19	31	28	25	23	26
Pięć	18	19	18	20	5	13
Sześć lub siedem	37	18	14	8	5	13
Osiem lub więcej	11	9	1	1	1	3

Wydatki na żywność zależą przede wszystkim od wysokości dochodów danych rodzin. W rodzinach najbiedniejszych, o dochodach poniżej 750 tys. zł na osobę miesięcznie, wynoszą one 2,9 mln zł, natomiast rodziny, w których dochód przekracza 2,25 mln zł, wydają na żywność średnio 4,3 mln zł.

Zależność wydatków na żywność od pozycji społecznej jeszcze bardziej jest widoczna, gdy weźmiemy pod uwagę wykształcenie badanych osób. W rodzinach respondentów z wykształceniem podstawowym na żywność wydawano 3,09 mln zł miesięcznie, w rodzinach respondentów z wyższym wykształceniem - średnio 4,79 mln zł.

O wpływie różnic kulturowych na sposób wydawania pieniędzy na żywność możemy mówić tylko na podstawie porównań wydatków w rodzinach kadry kierowniczej i prywatnych przedsiębiorców. W rodzinach menedżerskich wydawano miesięcznie 4,6 mln zł, a w rodzinach biznesmenów 5 mln zł (są to różnice istotne statystycznie). W sensie realnych wydatków można domniemywać, że przede wszystkim w odniesieniu do rodzin emerytów i rencistów (3,3 mln zł), bezrobotnych (3,4 mln zł), chłopów (3,6 mln zł) i robotników niewykwalifikowanych (3,55 mln zł), kwoty przeznaczane na żywność w rodzinach menedżerów i biznesmenów wiązały się już z radykalnie innym stylem konsumpcji.

Ocena poziomu życia

"Żyjemy bardzo biednie" - odpowiada 7% respondentów pytanych o to, jak oni i ich rodziny gospodarują pieniędzmi. Do bardzo oszczędnego gospodarowania finansami domowymi zmuszonych jest 41% ankietowanych. Dla 48% badanych wydatkowanie pieniędzy wiąże się z koniecznością odkładania środków na tzw. poważniejsze zakupy. W sumie przeszło 95% respondentów musi co najmniej oszczędnie gospodarować. Tylko nieliczne osoby uważają, że żyją bardzo dobrze i mogą pozwolić sobie nawet na pewien luksus, a 3% respondentów sądzi, że obecne warunki ekonomiczne stwarzają możliwości dobrego życia, bez konieczności oszczędzania.

Zestawienie danych w poniższej tabeli wskazuje na to, że w ciągu ostatnich miesięcy wzrosła liczba osób żyjących na średnim poziomie, zmuszonych do oszczędzania na poważniejsze wydatki, natomiast zmniejszyła się o parę procent liczba tych, którzy żyją w znacznie trudniejszych warunkach. Zmiany te nie są jednak znaczące.

Tabela 8

w procentach

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	listopad '93	kwiecień '94	październik '94
Żyjemy bardzo biednie, nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	10	9	7
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	41
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy.	44	44	48
Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	4	3	3
Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	0	0	0

Życie skromne i oszczędne prowadzą zazwyczaj osoby, które przekroczyły 55 rok życia. Wśród respondentów, którzy uważają, że żyje im się dobrze, 72% stanowią osoby w wieku do 44 lat; wśród żyjących na średnim poziomie jest ich 59%. O własnej biedzie i skromnym życiu częściej mówią kobiety niż mężczyźni, częściej także osoby starsze i mniej wykształcone.

Bieda i skromne życie bardzo mocno wiążą się z miejscem zamieszkania. Wśród osób twierdzących, że żyją bardzo biednie, mieszkańcy wsi stanowią 54%. W badanej próbie mieszkańcy dużych miast stanowią 14% respondentów, ale wśród deklarujących, że żyją dobrze, jest ich 24%. Trudna sytuacja rodzin wiejskich i mieszkańców małych ośrodków miejskich, powoduje, że sfery ubóstwa są równomiernie usytuowane w całej Polsce.

Wśród osób, które ukończyły tylko szkołę podstawową, 2% uważa, że żyje im się dobrze, podczas gdy to samo twierdzi 16% respondentów z wykształceniem wyższym. Życie biedne i skromne deklaruje 61% badanych z ukończoną szkołą podstawową i tylko 27% osób z wyższym wykształceniem.

Najbardziej zadowoleni ze swojego standardu materialnego są przedstawiciele kadry kierowniczej. Znacznie częściej deklarują oni wysoki poziom życia, np. w stosunku do prywatnych przedsiębiorców. Wśród reprezentantów kadry kierowniczej 15% uważa, że żyją co najmniej dobrze, ale podobne deklaracje składa tylko 7% prywatnych przedsiębiorców. Zapewne poziom oczekiwań materialnych, kształtujący się w danym środowisku, powoduje, że wyższe aspiracje materialne wśród ludzi biznesu skłaniają ich do krytycznych ocen własnego standardu życia. Uwaga ta nie dotyczy rzemieślników, dla których konkurencja ze strony importowanych wyrobów stanowi dzisiaj realne zagrożenie funkcjonowania ich warsztatów.

Dochód na osobę w rodzinie jest istotnie powiązany z odczuwanym poziomem życia - skromnego czy dostatniego. Granicę wyznaczają miesięczne dochody na poziomie 1,750 mln zł. Faktycznie od tego pułapu dochodów pojawiają się deklaracje o tym, że żyje się dobrze i starcza na wiele bez specjalnego oszczędzania. Z drugiej strony należy zdać sobie sprawę z tego, że nie zawsze opinie ludzi o ich sytuacji, nie tylko materialnej, należy przyjmować bez zastrzeżeń. Okazuje się, że wśród badanych, którzy uważają, że żyją biednie, niemal co siódmy uzyskuje dochody na osobę w rodzinie na poziomie wyższym niż 1 250 tys. zł.

Tabela 9

w procentach

Sposób gospodarowania pieniężmi	Wskazania respondentów uzyskujących dochody: (w tys. zł)				
	poniżej 750	750- 1 249	1 250- 1 749	1 750 - 2 249	2 250 i więcej
Żyjemy bardzo biednie, nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	30	9	8	4	3
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	48	58	44	43	29
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	22	32	47	50	61
Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	-	-	1	3	6
Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) powolić sobie na pewien luksus	-	-	-	-	1

Wysokość dochodów na osobę w rodzinie odgrywa istotną rolę w kształtowaniu poglądów na własny styl konsumpcji (sposób wydatkowania pieniędzy). Analiza regresji, przeprowadzona na modelu symulującym zależność sposobu wydatkowania pieniędzy od czynników statusu społeczno-ekonomicznego respondenta, wykazuje, że typ konsumpcji najbardziej zależy od dochodów rodziny. Jest to konstatacja na poziomie oczywistości, ale w zaproponowanym układzie zmiennych szczególnie mocno widać, iż w obecnej sytuacji ekonomicznej w Polsce możliwość kształtowania poziomu konsumpcji w rodzinie nie zależy od wieku (czytaj: stażu pracy pracownika) ani jego wykształcenia. Można założyć, że gdyby dochód na jedną osobę w rodzinie wzrósł o 500 tys. zł, to odczuwany poziom konsumpcji mógłby zostać uznany za bardzo wysoki, przy założeniu niezmienności pozostałych czynników.

Ocena poziomu życia - własnego i rodziny - wiąże się więc z wieloma czynnikami położenia społecznego, które przede wszystkim przesądzają o możliwości zaspokajania potrzeb materialnych. Osoby młodsze, o wysokich kwalifikacjach zawodowych, mieszkańcy dużych miast, wykonujący zawody menedżerskie, znajdują się w sytuacji uprzywilejowanej.

Problemy finansowe rodzin skłaniają respondentów do podejmowania różnych strategii, mających poprawić stan rodzinnych budżetów. Jedne opcje wiążą się z aktywnym występowaniem na "rynku pracy dodatkowej", inne - z ograniczaniem bieżących wydatków.

We wrześniu br. większość badanych (83%) zmuszona była do ograniczania wydatków, a pamiętajmy, że właśnie wrzesień jest pierwszym miesiącem po wakacjach szkolnych, w którym rodziny ponoszą koszty związane z rozpoczęciem roku szkolnego. Nadchodząca jesień to także, z punktu widzenia finansowego, ważny dla gospodarstwa rodzinnego okres wydatków związanych z zakupami opału, ciepłej odzieży itp. W tym czasie aż 83% respondentów musiało powstrzymać się z wydatkami na niektóre cele.

Tabela 10

w procentach

Czy w poprzednim miesiącu, Pana(i) gospodarstwo domowe było zmuszone, czy też nie, ze względu na sytuację finansową:	Odsetek odpowiedzi twierdzących według terminów badań		
	listopad '93	kwiecień '94	październik '94
- starać się jak najmniej wydawać, ograniczać wydatki	73	85	83
- podejmować dodatkowe prace zarobkowe	18	19	25
- sięgać do oszczędności gotówkowych	17	17	24
- zaciągać pożyczkę	20	20	23
- zwracać się o pomoc do różnych instytucji	9	9	8
- prosić o pomoc rodzinę, krewnych	23	22	23
- rezygnować z wydatków na niektóre cele	52	82	83

Analiza danych zestawionych w powyższej tabeli wskazuje, że negatywne zmiany, które możemy zaobserwować w sytuacji gospodarstw domowych, znacznie nasiliły się w porównaniu z rokiem poprzednim. Widać to szczególnie mocno w pozycji "wydatków na niektóre cele" oraz w rosnących wskazaniach na konieczność podejmowania dodatkowej pracy czy sięgania po oszczędności, by móc zaspokoić potrzeby rodziny.

Trudna sytuacja finansowa rodzin powoduje, że niektórzy z ich członków (25%) muszą podejmować dodatkowe prace. Jednak ze względu na wiek czy posiadane kwalifikacje zawodowe znaczny procent respondentów nie jest w stanie podjąć takiej pracy (tab. 11). Absolwenci szkół zawodowych częściej znajdują dodatkowe zatrudnienie niż badani, którzy ukończyli tylko szkołę podstawową (wśród nich jest więcej osób starszych, rolników i kobiet oraz mieszkańców mniejszych ośrodków miejskich). Również osoby z wykształceniem wyższym znacznie częściej (i zapewne łatwiej) podejmują prace dodatkowe.

Tabela 11

w procentach

	Wskazania respondentów z wykształceniem:				
	podstawowym	zawodowym	średnim	wyższym	Ogółem
- podejmują dodatkową pracę	19	32	24	32	25
- nie podejmują dodatkowej pracy	81	68	74	68	75

Możliwości na rynku dodatkowej pracy przedstawiają się następująco:

- ◆ jest to rynek przede wszystkim dla mężczyzn (60% wśród nich pracuje dodatkowo),
- ◆ dodatkowe zatrudnienie łatwiej znajdują osoby w wieku produkcyjnym, pozostające w przedziałach wieku 35-44 lata (33%), 45-54 lata (33%) i 25-34 lata (32%),
- ◆ ponieważ poszukuje się osób o określonych kwalifikacjach, dlatego pracę łatwiej znajdują absolwenci wyższych uczelni i szkół zawodowych.

Tabela 12

w procentach

	Wskazania respondentów aktywnych zawodowo							
	kadra kierownicza, inteligencja	pracownicy umysłowi niższego szczebla	pracownicy fizyczno-umysłowi	robotnicy wykwalifikowani	robotnicy niewykwalifikowani	rolnicy	prywatni przedsiębiorcy	Ogółem
- podejmują dodatkową pracę	34	24	33	35	38	24	27	30
- nie podejmują dodatkowej pracy	66	76	67	65	62	76	73	70

Pracują więc ci, którzy muszą i mogą znaleźć pracę. Wśród osób pochodzących z rodzin o miesięcznych dochodach poniżej 750 tys., pracuje dodatkowo 40%. Także wśród bezrobotnych 38% szuka tzw. dodatkowego zajęcia.

Ponieważ nie wszyscy mogą pracować, dlatego też naturalną kolejną rzeczą ludzie sięgają po własne oszczędności (24%), zaciągają pożyczki (23%), proszą krewnych o pomoc (23%) i w ostateczności zwracają się o pomoc do różnych instytucji (9%).

Do nielicznej grupy badanych, którzy szukają instytucjonalnego wsparcia w biedzie, należą przede wszystkim osoby z ukończoną tylko szkołą podstawową lub zawodową, mieszkańcy regionów środkowozachodniego, zachodniego i południowo-zachodniego, a także bezrobotni oraz emeryci i renciści.

Gospodarowanie finansami rodzinnymi wiąże się czasami z trudnymi sytuacjami zalegania z opłatami za mieszkanie, gaz, światło czy telefon. Nieliczni respondenci przyznają, że w ostatnim roku w ogóle nie uiszczali tych opłat. Regularne płacenie za mieszkanie jest już problemem dla wielu osób (20%).

Liczba tych, którzy nie będą w stanie płacić regularnie za komorne, światło, gaz itp., zapewne znacznie wzrośnie, gdy w budżetach domowych trzeba będzie znaleźć środki na pokrycie ostatnich podwyżek kosztów energii cieplnej.

Przeszło połowa badanych (57%) obawia się podwyżek i uważa, że będą one "dużym obciążeniem finansowym" dla ich gospodarstw domowych. Nieliczni są zdania, że jeżeli odczują podwyżki, to tylko w niewielkim stopniu (6%), ponad jedna trzecia respondentów (36%) sądzi, że odczuje ich skutki, ale da sobie z nimi radę.

Podwyżek cen najbardziej obawiają się robotnicy niewykwalifikowani, bezrobotni oraz osoby z rodzin, w których miesięczny dochód na osobę nie przekracza 750 tys. zł. Najmniej natomiast obawiają się ich osoby z wyższym wykształceniem i na stanowiskach kierowniczych.

Ocena sytuacji w kraju

Czy istnieje związek między odczuwaniem własnej i rodzinnej sytuacji finansowej a postrzeganiem sposobu kierowania sprawami całego kraju. Jeżeli tak, to w warunkach demokratycznego społeczeństwa odpowiedź na to pytanie ma istotny walor polityczny, albowiem bez względu na charakter formacji politycznej, która jest u władzy, niezadowolenie z poziomu życia, powiązane z negatywną oceną danej ekipy rządowo-politycznej, oznacza spadek jej popularności i możliwość zmiany opcji politycznej przy najbliższych wyborach.

Konieczność oszczędzania i ograniczania wydatków nie wszystkim odebrała nadzieję na poprawę losu swojego i innych. Przeszło co piąty respondent jest przekonany, że sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku, jednak ponad połowa jest odmiennego zdania.

Wydaje się, że ocena sytuacji w kraju jest w pewnym stopniu projekcją optymizmu bądź pesymizmu badanych, uzależnionego od szans i możliwości, jakie przed nimi stoją; osoby młodsze, lepiej przygotowane zawodowo mają tych szans więcej niż inni. O tym, że sytuacja

w kraju rozwija się w dobrym kierunku, częściej są przekonani mężczyźni niż kobiety. Częściej też osoby w wieku od 25 do 44 lat, z wykształceniem wyższym i, rzecz jasna, lepiej zarabiające. Wysokość dochodów nie wpływa automatycznie na stosunek do zmian zachodzących w Polsce; wśród osób o dochodach przekraczających 2 mln miesięcznie ponad połowa odpowiada, że sytuacja zmierza w złym kierunku.

Najbardziej zaskakujący jest związek oceny rozwoju sytuacji w Polsce z poglądami politycznymi badanych: największe zadowolenie z kierunku tego rozwoju wyrażają osoby o poglądach konserwatywnych. Opcja ta cieszy się też znaczną popularnością wśród osób młodszych i z wyższym wykształceniem.

Dobrym wskaźnikiem, syntetyzującym społeczne zadowolenie bądź wskazującym na znaczne pokłady frustracji, są przekonania o tym, czy sprawy w kraju są w dobrych rękach czy też nikt nie panuje nad rozwojem sytuacji w kraju. Tylko co dziesiąty respondent jest zdania, że w Polsce wszystkie sprawy znajdują się w dobrych rękach. Natomiast ponad dwie trzecie badanych uważa, że nikt nie panuje nad rozwojem sytuacji w kraju. Co piąty pytany nie potrafi zająć zdecydowanego stanowiska w tej sprawie.

Tabela 13
procentach

w

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów, którzy uważają, że:	
	sprawy kraju są w dobrych rękach	nikt nie panuje nad rozwojem sytuacji
➤ znacznie lepiej	2	1
➤ nieco lepiej	17	8
➤ tak samo jak rok temu	39	29
➤ nieco gorzej	27	38
➤ znacznie gorzej	15	23

Powyższa tabela dostarcza przekonujących argumentów do tezy o zależności między własną sytuacją materialną a sposobem postrzegania spraw kraju. Osoby, których sytuacja materialna w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprawiła się, są bardziej skłonne do pozytywnej oceny rządzenia krajem ("wszystkie ważne sprawy kraju są w dobrych rękach"). Ten

psychologiczny mechanizm postrzegania rzeczywistości w kontekście własnej sytuacji egzystencjalnej, ujawniający się nie tylko w wymienionych wyżej problemach materialnych, tutaj ma duże znaczenie polityczne, jest bowiem zasadniczym elementem sytuacji wyborczej. Niezadowolenie z własnej sytuacji socjalnej może skłaniać obywateli do zmiany ekipy odpowiedzialnej za kierowanie krajem.

Z przedstawionych danych wynika, że w Polsce wśród tzw. zwykłych obywateli upowszechnia się przekonanie o obniżaniu się poziomu życia. Badani mają tego świadomość wskazując na szacowane przez siebie poziomy życia dostatniego i średniego, które dla wielu z nich są już nieosiągalne, a które w wymiarze pieniężnym lokują się blisko średniej płacy w sektorze wytwórczym (przemysł, kopalnictwo, produkcja energii). Panuje przekonanie, że ten stan nie zmieni się, a jeżeli się zmieni, to korzyści będą udziałem nielicznych. Beneficjentami zmian społecznych i gospodarczych w Polsce są bez wątpienia ludzie młodzi (poniżej wieku średniego), wykształceni i wykonujący atrakcyjne zawody menedżerskie. Negatywny związek między odczuwanym zadowoleniem z życia, sposobem gospodarowania pieniędzmi a wiekiem respondentów jest dostatecznym argumentem na rzecz powyższej tezy.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. plockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:

(%)

	lepiej	tak samo	gorzej	Liczba osób
Ogółem	11	32	57	1173
Płeć				
Mężczyźni	13	35	53	559
Kobiety	10	29	62	614
Wiek				
do 24 lat	20	38	42	152
25-34	12	33	55	216
35-44	13	24	62	250
45-54	4	29	67	168
55-64	11	28	60	186
65 lat i więcej	6	41	53	199
Miejsce zamieszkania				
Wieś	9	38	53	451
Miasto do 20 tys.	12	24	65	145
od 21 do 100 tys.	11	26	63	204
101-500 tys.	11	33	57	215
501 tys. i więcej mieszk.	18	28	55	157
Region				
Północny	15	29	56	112
Zachodni	9	40	51	131
Środkowo-zachodni	11	34	54	180
Środkowy	16	27	57	207
Wschodni	7	34	58	157
Południowo-wschodni	8	29	63	190
Południowo-zachodni	11	31	58	196
Wykształcenie				
Podstawowe	6	35	59	413
Zasadnicze zawodowe	13	31	56	315
Średnie	13	28	59	366
Wyższe	20	34	47	80
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	15	35	50	63
Prac. umysł. niż. szczebla	17	28	55	112
Pracownicy fiz.- umysł.	13	25	62	69
Robotnicy wykwalifikowani	14	32	54	123
Robotnicy niewykwalifik.	12	38	50	56
Rolnicy	10	50	40	83
Prywatni przedsiębiorcy	17	35	48	60
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	6	31	62	377
Uczniowie i studenci	14	49	38	50
Bezrobotni	9	14	77	104
Gospodynie domowe i inni	12	29	60	76
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 750 tys. zł	4	19	78	102
750 tys. - 1249 tys.	8	31	61	211
1250 tys. - 1749 tys.	12	25	64	198
1750 tys. - 2249 tys.	8	41	51	220
2250 tys. i powyżej	16	34	51	421
Ocena własnych war. mater.				
Złe	4	21	75	453
Średnie	11	38	51	559
Dobre	31	41	28	161
Zainteresowanie polityką				
Duże	14	32	54	131
Średnie	12	32	56	503
Małe lub żadne	9	31	60	540
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	12	30	58	79
Raz w tygodniu	9	33	57	685
Kilka razy w roku	11	31	58	302
W ogóle nie uczestniczy	21	25	54	107
Poglądy polityczne				
Lewica	10	32	58	252
Centrum	11	31	58	362
Prawica	17	31	52	234
Trudno powiedzieć	8	33	59	324

Tabela 2. Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się: (%)

	dobrze	ani dobrze ani źle	źle	Liczba osób
Ogółem	15	57	28	1172
Płeć				
Mężczyźni	19	57	24	558
Kobiety	11	57	31	614
Wiek				
do 24 lat	24	52	24	152
25-34	18	59	22	215
35-44	16	56	28	250
45-54	10	61	30	167
55-64	12	54	34	186
65 lat i więcej	10	61	29	201
Miejsce zamieszkania				
Wieś	12	57	32	449
Miasto do 20 tys.	13	67	20	146
od 21 do 100 tys.	19	55	26	206
101-500 tys.	15	58	27	214
501 tys. i więcej mieszk.	22	51	26	157
Region				
Północny	15	62	23	111
Zachodni	18	59	23	131
Środkowozachodni	16	53	31	179
Środkowy	21	55	24	206
Wschodni	9	67	24	157
Południowo-wschodni	13	54	33	192
Południowo-zachodni	14	54	32	196
Wykształcenie				
Podstawowe	10	57	33	413
Zasadnicze zawodowe	14	59	27	314
Średnie	18	56	26	365
Wyższe	31	56	13	80
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	30	51	19	63
Prac.umyśl.niż.szczebła	20	60	20	112
Pracownicy fiz.- umyśl.	15	53	32	69
Robotnicy wykwalifikowani	20	61	20	122
Robotnicy niewykwalifik.	11	65	24	56
Rolnicy	7	67	26	83
Prywatni przedsiębiorcy	28	64	8	59
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	10	55	35	378
Uczniowie i studenci	30	59	12	52
Bezrobotni	9	46	45	101
Gospodynie domowe i inni	14	56	30	76
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 750 tys.zł	3	46	51	101
750 tys. - 1249 tys.	6	54	41	209
1250 tys. - 1749 tys.	10	58	32	198
1750 tys. - 2249 tys.	15	52	33	222
2250 tys. i powyżej	25	63	12	421
Ocena własnych war. mater.				
Źłe	3	38	59	452
Średnie	10	80	10	560
Dobre	68	29	3	160
Zainteresowanie polityką				
Duże	27	44	29	131
Średnie	15	59	25	504
Małe lub żadne	12	58	30	537
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	12	59	28	81
Raz w tygodniu	13	62	26	687
Kilka razy w roku	17	49	34	298
W ogóle nie uczestniczy	26	50	24	107
Poglądy polityczne				
Lewica	13	54	33	252
Centrum	15	61	24	361
Prawica	23	55	22	235
Trudno powiedzieć	11	57	32	323

Tabela 3. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Żyjemy bardzo biednie, nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby; 2 - Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować; 3 - Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy; 4 - żyjemy dobrze, starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania

(%)

	1	2	3	4	Liczba osób
Ogółem	7	41	48	3	1184
Płeć					
Mężczyźni	6	37	53	4	564
Kobiety	8	45	44	3	620
Wiek					
do 24 lat	3	34	58	5	155
25-34	5	31	59	5	217
35-44	9	39	47	5	252
45-54	11	39	48	3	170
55-64	5	52	42	1	186
65 lat i więcej	10	50	38	2	201
Miejsce zamieszkania					
Wieś	10	43	44	2	454
Miasto do 20 tys.	4	51	43	1	146
od 21 do 100 tys.	7	34	55	4	208
101-500 tys.	6	42	47	5	215
501 tys. i więcej mieszk.	4	32	58	6	161
Region					
Północny	3	40	52	5	112
Zachodni	7	32	56	5	131
Środkowozachodni	8	46	43	3	180
Środkowy	7	37	53	4	215
Wschodni	8	43	48	1	158
Południowo-wschodni	10	40	46	4	192
Południowo-zachodni	7	46	44	3	196
Wykształcenie					
Podstawowe	12	49	37	2	415
Zasadnicze zawodowe	8	43	49	1	315
Średnie	3	34	59	4	373
Wyższe	4	23	57	16	81
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	2	25	58	15	63
Prac. umysł. niż. szczebla	2	32	62	5	112
Pracownicy fiz. - umysł.	3	29	64	4	69
Robotnicy wykwalifikowani	3	44	50	3	124
Robotnicy niewykwalifik.	10	43	48	0	58
Rolnicy	9	33	55	2	84
Prywatni przedsiębiorcy	4	19	71	7	61
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	9	54	35	1	379
Uczniowie i studenci	0	21	71	8	53
Bezrobotni	16	46	37	2	104
Gospodynie domowe i inni	15	38	44	2	76
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 750 tys. zł	30	48	22	0	102
750 tys. - 1249 tys.	9	58	32	0	213
1250 tys. - 1749 tys.	8	44	47	1	201
1750 tys. - 2249 tys.	4	43	50	3	222
2250 tys. i powyżej	3	29	61	7	424
Ocena własnych war. mater.					
Złe	18	60	22	0	456
Średnie	1	34	64	1	563
Dobre	1	12	66	21	165
Zainteresowanie polityką					
Duże	4	36	54	7	131
Średnie	5	38	54	3	505
Małe lub żadne	11	45	42	3	548
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	10	47	40	3	81
Raz w tygodniu	6	43	49	3	690
Kilka razy w roku	11	35	50	4	305
W ogóle nie uczestniczy	6	42	46	7	109
Poglądy polityczne					
Lewica	6	44	47	3	255
Centrum	6	39	51	4	363
Prawica	5	34	56	5	235
Trudno powiedzieć	12	45	40	2	330

Tabela 4. Czy w poprzednim miesiącu był(a) Pan(i) i Pana(i) gospodarstwo domowe zmuszone (czy też nie) ze względu na sytuację finansową podejmować dodatkowe prace zarobkowe? (%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	25	75	1179
Płeć			
Mężczyźni	31	69	562
Kobiety	19	81	617
Wiek			
do 24 lat	25	75	155
25-34	32	68	217
35-44	33	67	251
45-54	33	67	170
55-64	13	87	183
65 lat i więcej	11	89	200
Miejsce zamieszkania			
Wies	24	76	451
Miasto do 20 tys.	26	74	145
od 21 do 100 tys.	26	74	208
101-500 tys.	23	77	215
501 tys. i więcej mieszk.	25	75	160
Region			
Północny	32	68	112
Zachodni	22	78	131
Środkowo-zachodni	29	71	180
Środkowy	21	79	211
Wschodni	24	76	158
Południowo-wschodni	24	76	191
Południowo-zachodni	23	77	196
Wykształcenie			
Podstawowe	19	81	413
Zasadnicze zawodowe	32	68	315
Średnie	24	76	369
Wyższe	32	68	81
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	34	66	63
Prac.umyśl.niż.szczebła	24	76	112
Pracownicy fiz.-umyśl.	33	67	69
Robotnicy wykwalifikowani	35	65	124
Robotnicy niewykwalifik.	38	62	58
Rolnicy	24	76	83
Prywatni przedsiębiorcy	27	73	61
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	14	86	375
Uczniowie i studenci	19	81	53
Bezrobotni	38	62	104
Gospodynie domowe i inni	25	75	76
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 750 tys.zł	40	60	102
750 tys. - 1249 tys.	29	71	213
1250 tys. - 1749 tys.	26	74	201
1750 tys. - 2249 tys.	23	77	219
2250 tys. i powyżej	20	80	423
Ocena własnych war. mater.			
Złe	30	70	454
Średnie	23	77	562
Dobre	17	83	163
Zainteresowanie polityką			
Duże	29	71	131
Średnie	29	71	500
Małe lub żadne	20	80	548
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	17	83	79
Raz w tygodniu	23	77	687
Kilka razy w roku	31	69	303
W ogóle nie uczestniczy	26	74	109
Poglądy polityczne			
Lewica	22	78	253
Centrum	27	73	363
Prawica	28	72	234
Trudno powiedzieć	22	78	328

Tabela 5. Jak Pan(i) sądzi, w jakim stopniu ostatnie podwyżki cen odbija się na sytuacji Pana(i) gospodarstwa domowego? 1 - Odczuje skutki tych podwyżek w niewielkim stopniu lub wcale; 2 - Odczuje skutki tych podwyżek, ale dam sobie radę; 3 - Będą one dla mnie dużym obciążeniem finansowym

(%)

	1	2	3	Liczba osób
Ogółem	6	37	57	1172
Płeć				
Mężczyźni	8	39	53	558
Kobiety	4	34	62	614
Wiek				
do 24 lat	10	43	47	153
25-34	5	37	57	216
35-44	7	36	57	250
45-54	8	33	59	170
55-64	4	38	59	184
65 lat i więcej	3	35	63	197
Miejsce zamieszkania				
Wieś	6	35	59	446
Miasto do 20 tys.	5	37	58	145
od 21 do 100 tys.	6	35	59	207
101-500 tys.	7	38	56	215
501 tys. i więcej mieszk.	8	42	51	159
Region				
Północny	5	43	52	112
Zachodni	9	43	49	130
Środkowozachodni	4	37	59	179
Środkowy	7	40	53	211
Wschodni	7	28	65	157
Południowo-wschodni	6	34	60	190
Południowo-zachodni	5	34	61	193
Wykształcenie				
Podstawowe	4	30	66	409
Zasadnicze zawodowe	5	34	61	315
Średnie	8	41	51	367
Wyższe	13	61	26	81
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	12	57	31	63
Prac.umysł.niż.szczebla	13	43	44	111
Pracownicy fiz.- umysł.	5	36	59	69
Robotnicy wykwalifikowani	1	32	67	123
Robotnicy niewykwalifik.	1	18	81	58
Rolnicy	5	41	54	82
Prywatni przedsiębiorcy	15	50	35	61
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	4	33	63	372
Uczniowie i studenci	7	56	37	52
Bezrobotni	6	24	70	104
Gospodynie domowe i inni	5	40	55	76
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 750 tys.zł	0	18	82	102
750 tys. - 1249 tys.	3	22	75	212
1250 tys. - 1749 tys.	5	33	62	197
1750 tys. - 2249 tys.	5	40	55	220
2250 tys. i powyżej	10	47	43	420
Ocena własnych war. mater.				
Złe	1	15	83	452
Średnie	5	48	47	557
Dobre	23	56	21	163
Zainteresowanie polityką				
Duże	9	43	49	128
Średnie	7	40	53	504
Małe lub żadne	4	32	63	540
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	14	26	59	80
Raz w tygodniu	4	39	57	685
Kilka razy w roku	6	36	58	300
W ogóle nie uczestniczy	11	32	57	108
Poglądy polityczne				
Lewica	4	36	60	255
Centrum	5	37	58	362
Prawica	12	41	46	234
Trudno powiedzieć	4	33	63	320

Tabela 6. Które z poniższych stwierdzeń są bliższe Pana(i) opinii?
 1 - Wszystkie ważne sprawy w kraju są w dobrych rękach;
 2 - Nikt obecnie nie panuje nad rozwojem sytuacji w kraju (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	9	70	20	1183
Płeć				
Mężczyźni	9	72	19	563
Kobiety	9	69	22	620
Wiek				
do 24 lat	14	63	23	155
25-34	9	77	14	217
35-44	6	79	15	251
45-54	9	75	16	170
55-64	10	67	23	186
65 lat i więcej	10	57	33	201
Miejsce zamieszkania				
Wies	12	66	22	453
Miasto do 20 tys.	8	73	20	146
od 21 do 100 tys.	7	64	29	208
101-500 tys.	7	79	14	215
501 tys. i więcej mieszk.	9	76	15	161
Region				
Północny	9	79	12	111
Zachodni	13	73	14	131
Środkowo-zachodni	10	72	18	180
Środkowy	5	71	23	215
Wschodni	7	69	24	158
Południowo-wschodni	9	64	27	192
Południowo-zachodni	12	69	19	196
Wykształcenie				
Podstawowe	12	60	29	415
Zasadnicze zawodowe	9	75	16	314
Średnie	7	76	17	372
Wyższe	7	81	12	81
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	3	86	11	63
Prac.umysł.niż.szczebła	10	76	13	112
Pracownicy fiz.- umysł.	11	75	15	69
Robotnicy wykwalifikowani	6	74	19	124
Robotnicy niewykwalifik.	7	72	21	58
Rolnicy	11	75	14	84
Prywatni przedsiębiorcy	5	73	22	60
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	11	62	27	379
Uczniowie i studenci	7	57	36	53
Bezrobotni	12	78	9	104
Gospodynie domowe i inni	8	72	21	76
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 750 tys.zł	4	75	21	102
750 tys. - 1249 tys.	7	70	23	213
1250 tys. - 1749 tys.	11	67	21	201
1750 tys. - 2249 tys.	14	65	21	221
2250 tys. i powyżej	9	73	18	423
Ocena własnych war. mater.				
Złe	6	74	20	456
Średnie	9	70	20	562
Dobre	17	61	22	165
Zainteresowanie polityką				
Duże	9	79	12	131
Średnie	11	73	16	505
Małe lub żadne	7	66	27	547
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	17	57	26	80
Raz w tygodniu	9	70	21	690
Kilka razy w roku	9	70	22	305
W ogóle nie uczestniczy	9	83	8	109
Poglądy polityczne				
Lewica	10	71	19	255
Centrum	8	77	15	363
Prawica	11	72	17	235
Trudno powiedzieć	8	62	30	330